

Lapsiasiavaltuutetun toimisto

LAPS738/2018

Lastensuojelun Keskusliiton lausunto lapsiasiavaltuutetun vuosikirjaa 2019 varten

Lapsiasiavaltuutettu on pyytänyt lausuntoa päättymässä olevan hallituskauden vaikutuksista lasten hyvinvointiin ja oikeuksiin sekä kansallisen lapsipolitiikan tilasta. Lausunnossa pyydetään esittämään oman toiminnan kautta kertynyttä kokemusta ja tietoa sekä alan tutkimustietoon perustuvia näkemyksiä. Eri toimijoilta pyydettyjä lausuntoja hyödynnetään lapsiasiavaltuutetun vuosikirjan 2019 ”Kansallinen lapsipolitiikka – onko sitä?” valmistelussa.

Lastensuojelun Keskusliiton lausunnossa käsiteltävät osa-alueet:

- Materiaalinen elintaso
- Koulu ja oppiminen
- Kasvu ympäristön turvallisuus
- Terveys ja hyvinvointi
- Perhe, vapaa-aika ja osallisuus
- Yhteiskunnan tarjoama tuki ja suojelu

Yleistä kansallisen lapsipolitiikan tilasta

Kuluneella hallituskaudella lapsi- ja perhepolitiikkaa sekä lasten arkeen ja oikeuksiin vahvasti nivoutuvaa koulutuspolitiikkaa ovat leimanneet heti kauden alussa linjatut mittavat leikkaukset sekä asiakasmaksujen ja verojen korotukset, jotka ovat vaikuttaneet lasten ja nuorten arkeen niin heikentyneiden palvelujen kuin perheiden taloudellisen tilanteen kiristymisen kautta. Leikkausten ja heikennysten jälkeen tehdyt yksittäiset korjaustoimet ovat kaikki olleet tervetulleita, mutta antavat lapsipolitiikasta tempoilevan ja sirpaleisen kuvan. Kokonaisuus ja tavoitteellisuus ovat näyttäneet olevan hukassa. Myönteistä on, että tämän politiikan seurauksena koko poliittinen kenttä on ymmärtänyt kansallisen lapsistrategian välttämättömyyden. Lapsistrategian laatiminen onkin tärkeää, mutta lisäksi valmistelussa on pidettävä tarkasti huolta siitä, että kansallinen lapsistrategia pohjautuu lasten oikeuksien sopimukselle ja on hallinnonalat ylittävä, kokonaisvaltainen ja aidosti pitkäjänteinen. Lastensuojelun Keskusliitto toivoo, että lapsistrategian kautta yhteiskunnalliseen päätöksentekoon juurtuu ajatus, että lasten ja nuorten hyvinvointiin panostaminen on investointi tulevaisuuteen. Tavoitteenamme on vahvistaa lapsiin ja nuoriin investoimisen näkökulmaa muun muassa siten, että lapsibudjetoinnin menetelmät otettaisiin käyttöön valtakunnallisella tasolla.

Lasten ja lapsiperheiden kannalta haitalliset poliittiset päätökset voitaisiin välttää toteuttamalla säännönmukaisesti päätösten lapsi- ja perhevaikutusten arviointi. Valitettavasti tämä hallitusohjelmassakin mainittu tavoite ei ole toteutunut edes tyydyttävällä tasolla tällä hallituskaudella. Useissa hallituksen

esityksissä lapsinäkökulma on sivuutettu ja lapsivaikutusten arviointi on jätetty tekemättä tai arvioinnilla ei ole ollut vaikutusta, vaikka esitys liittyisi varsin suoraan lasten oikeuksiin ja hyvinvointiin. Tästä esimerkkinä maahanmuuttajien perheenyhdistämissäännöksiin tehdyt muutokset, joista ei pyydetty lapsi- ja perhejärjestöiltä lausuntoja, tai yritys tehdä perhevapaaudistus, mutta ilman lapsi- ja perhejärjestöjen kuulemista. Myös sote-uudistuksen laajoissa lakipaketeissa lapsivaikutustenarviointi on ollut riittämätöntä suhteessa muutosten mittaluokkaan ja merkittävyyteen.

Lastensuojelun Keskusliitto kiittää Lapsiasiavaltuutetun toimistoa lausuntopyynnöstä. Lähtökohtana lausunnollemme on lasten oikeuksien neljä pääperiaatetta, joita ovat syrjinnän kieltäminen, lapsen edun periaate, mielipiteen huomioon ottaminen, oikeus elämään, henkiin jäämiseen ja kehittymiseen. Nostamme lausunnossa esille joitakin keskeisiä huomioita kuluneesta hallituskaudesta.

Materiaalinen elintaso

Perheiden köyhyys on suurimpia lasten eriarvoisuuden aiheuttajia. Jokaisella lapsella on oikeus riittävään elintasoon ja hyvään lapsuuteen. Päättäjillä on velvollisuus edesauttaa tämän oikeuden toteutumista. Perheiden eriarvoistumista lisäävät, haitalliset poliittiset päätökset voitaisiin välttää toteuttamalla säännönmukaisesti päätösten lapsi- ja perhevaikutusten arviointi, jossa kiinnitetään huomiota myös tulonjakovaikutuksiin sekä lasten mahdollisuuksiin osallistua yhteiskunnan toimintaan. Keskeistä on myös se, että vaikutusarviointien tulokset otetaan myös huomioon lain jatkovalmistelussa. Valitettavasti näin ei pääsääntöisesti ole tällä hallituskaudella toimittu.

Lasten köyhyys on vuosien suotuisan kehityksen jälkeen kääntynyt viime vuosina jälleen kasvuun. Voidaan puhua kasvutrendistä, sillä negatiivinen kehitys on ollut nähtävissä jo vuodesta 2012 lähtien ja on jatkunut koko tämän hallituskauden. Erityisesti köyhyys on lisääntynyt pikkulapsiperheissä. Suomessa on viimeisimmän tulonjakotilaston mukaan 101 000 köyhää lasta, mikä tarkoittaa lähes joka kymmenettä lasta. Jos huomioon otetaan niin sanotut laskennalliset asuntotulot, köyhien lasten lukumäärä on jopa 132 000, eli yli 12 % lapsista. (Tilastokeskus 2017) Lapsiperheköyhyys liittyy nykyään yhä useammin työssäkäyvien vanhempien pienituloisuuteen. Muita merkittäviä syitä lapsiperheköyhyyteen ovat muun muassa yksinhuoltajuus ja vanhemman työkyvyttömyys. Myös korkeat asumiskustannukset pääkaupunkiseudulla ja muissa kasvukeskuksissa muodostavat vakavan toimeentulo-ongelman lapsiperheille. YK:n lapsenoikeuksien komitea on suosittanut, että Suomen on parannettava vähäosaisten perheiden tukea. ([Linkki: YK:n lapsen oikeuksien komitean suositus](#)) Köyhyys on keskeinen lapsen hyvinvoinnin ja kehityksen riskitekijä. Lapsena koettu köyhyys on yhteydessä myöhemmässä elämässä alhaiseen koulutustasoon, mielenterveysongelmiin ja heikompaan hyvinvointiin. Huono-osaisuus periytyy helposti seuraavalle sukupolvelle.

Poliittiset päätökset ovat vaikuttaneet lapsiperheköyhyyden kasvuun tällä hallituskaudella. Lapsiperheiden etuuksien leikkaukset ja reaaliarvon lasku ovat koskettaneet erityisen ankarasti köyhiä lapsiperheitä. Hallitus päätti tarkistetussa vuosien 2017-2019 julkisen talouden suunnitelmassa, että kansaneläke- ja kuluttajahintaindeksisidonnaisten etuuksien indeksitarkistus jäädytettiin vuoden 2016 tasolle vuosina 2017-

2019. Lisäksi kansaneläkeindeksiä alennettiin vuonna 2017 0,85 prosentilla vuoden 2016 tasosta. Lapsiperheiden etuuksista tämä leikkaustoimi koski seuraavia: lapsilisä, kotihoidon tuki, yksityisen hoidon tuki, joustava hoitoraha, vanhempainpäiväraha ja vanhempainvapaalla kertyvä lomaoikeus. Lapsilisän indeksikorotukset lopetettiin pysyvästi. Lisäksi hallituksen päätöksistä lapsiperheiden toimeentuloa ovat heikentäneet ainakin aamu- ja iltapäiväkerhojen asiakasmaksujen 100 prosentin korotus, sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksujen 30 prosentin korotus, työttömyysturvan heikennykset, asuntolainojen korkovähennysoikeuden leikkaaminen sekä jäteveron, ajoneuvoveron ja kiinteistöveron korotukset. Päätöksiä on tehty yksitellen ilman kokonaisarvioita jo tehtyjen ja kaavailtujen sopeutustoimien yhteisvaikutuksista. Lapsivaikutusten arvioinnin puute on poikkeuksen sijasta ollut sääntö.

Universaalit lasten ja perheiden palvelut ovat keskeisiä eriarvoisuuden vähentämisessä. Erityisesti laadukas varhaiskasvatus ja perusopetus tukevat lasten yhdenvertaisuutta sekä torjuvat syrjäytymisen ylisukupolvista periytyvyyttä. Perusopetuksen ja päiväkotiryhmien kasvattaminen sekä subjektiivisen päivähoito-oikeuden rajaaminen puolipäiväiseksi ovat olleet lasten eriarvoisuutta lisääviä päätöksiä. Universaaleista palveluista äitiys- ja lastenneuvolapalvelut ovat toistaiseksi jääneet valtakunnallisten leikkaustoimien ulkopuolelle, mutta myös näiden palvelujen tulevaisuus on epävarma, mikäli sote-uudistuksen valinnanvapauslainsäädäntö etenee suunnitellusti.

Lasten ja perheiden palveluissa on 1990-luvun laman jälkeisistä leikkaustoimista lähtien ollut voimakas trendi leikata universaaleista peruspalveluista ja etuuksista ja sen sijaan suunnata varoja korjaaviin palveluihin ja kohdennettuihin, harkinnanvaraisiin etuuksiin. Tämä muutos on epäonnistunut, ja se on tuottanut aiempaa kalliimpaa, byrokraattisempaa, tehottomampaa ja eriarvoisuutta lisäävää lapsi- ja perhepalvelujen ja -etuuksien kokonaisuutta. **Lastensuojelun Keskusliitto pitää tärkeänä, että LAPE-muutosohjelman kautta luotujen hyvien käytäntöjen saattaminen valtakunnalliseksi toimintatavoiksi turvataan ja palvelujen painopistettä käännetään tavoitteellisesti kohti ennaltaehkäiseviä palveluja.** Nyt vaarana on, että LAPE-kärkihankkeessa kehitetyt toimintatavat jäävät resurssien ja toimeenpanovallan puutteiden vuoksi hyödyntämättä. Lisäksi Keskusliiton mukaan lapsiperheiden universaalien palvelujen ja etuuksien tasoa on pyrittävä pitkäjänteisesti palauttamaan ja nostamaan vähintään niihin tehtyjä leikkauksia edeltäneelle tasolle. Kansallinen lapsistrategia on erinomainen väline lapsiperheiden etuuksien ja palvelujen pitkäjänteisen kehittämisen linjaamiseen ja turvaamiseen.

LAPSILISÄT

Lapsilisän keskimääräinen reaaliarvo on nyt noin 30 prosenttia alempi kuin vuonna 1994. Lapsilisän leikkaamisen ja lapsilisien indeksisidonnaisuuden poistaminen tällä hallituskaudella ovat vaikeuttaneet monen perheen arkea. Kotihoidon tuen reaaliarvon laskeminen samanaikaisesti on lisännyt pienten lasten köyhyyttä. Lapsilisien indeksisidonnaisuudesta luopuminen oli päätös, joka leikkaa lapsilisien reaaliarvoa talouskasvun aikana hiljaisesti, mutta aiempaa nopeammassa tahdissa. Lapsilisän säilyttäminen universaalina, lapsimäärään sidottuna etuutena on keskeinen lapsiköyhyyttä torjuva toimi. Tarveharkintainen, tulosisidonnainen tai progressiivinen tuki tuottaisivat väliinputoajia sekä byrokrania- ja kannustinloukkuja.

HYVÄÄ KEHITYSTÄ

On syytä mainita joitakin hallituksen toimia, jotka helpottavat vähävaraisten lapsiperheiden tilannetta. Lastensuojelun Keskusliitto haluaa onnistuneina nostaa esiin hallituksen päätökset 1) korottaa minimivanhempainpäiväraha työmarkkinatuen tasolle, 2) alentaa varhaiskasvatuksen asiakasmaksuja pieni- ja keskituloisilta sekä sisaruksen osalta, 3) lisätä opintorahaan 75 euron kuukausittainen huoltajakorotus sekä 4) korottaa äitiysavustusta 140 eurosta 170 euroon.

Koulu ja oppiminen

Valtiontalouden leikkaukset ovat kuluneella hallituskaudella osuneet raskaalla tavalla koko koulutuspolkuun. Leikkaustoimissa on ollut myös epä johdonmukaista ja tempoilevaa päätöksentekoa. Esimerkkinä mainittakoon varhaiskasvatuksen asiakasmaksut, joihin hallitus ensin esitti 20 % korotuksia, mutta lopulta päätyi kuitenkin alentamaan maksuja. Myös varhaiskasvatuksen maksuttomuus on noussut keskusteluun, mikä on suositeltava kehityssuunta.

VARHAISKASVATUS

Lastensuojelun Keskusliitto pitää varhaiskasvatuksen laatuun ja saatavuuteen kohdistuneita leikkaustoimia vahingollisina. Hallitus päätti kasvattaa yli kolmevuotiaiden varhaiskasvatuksen ryhmäkokoja sekä rajata subjektiivinen päivähoito-oikeus puolipäiväiseksi. Nämä toimet heikentävät lasten hyvinvointia, lisäävät eriarvoisuutta, vähentävät varhaiskasvatuksen ammattilaisten mahdollisuuksia antaa jokaiselle lapselle hänen tarvitsemaansa kasvatuksellista tukea sekä vaikeuttavat lasiperheiden arjen sujuvuutta. Pidämme keskeisenä, että varhaiskasvatuksen palvelujärjestelmä ja varhaiskasvatustoiminnan kehittäminen perustuu pitkäjänteiseen varhaiskasvatuspolitiikkaan niin valtakunnan kuin kuntien tasoilla. Pitkäjänteisen varhaiskasvatuspolitiikan tueksi tarvitaan kokonaisvaltainen varhaiskasvatuksen kehittämisohjelma ja resursseja kehittämisohjelman toteuttamiseen. Lisäksi tarvitaan kiireellisiä toimenpiteitä päiväkotiryhmien sääntelyn uudistamiseksi. On keskeistä, että tässä otetaan huomioon Valtioneuvoston kanslian julkaisema selvitys varhaiskasvatuksen lainsäädännön muutosten vaikutuksista (Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 78/2017).

Yksityisten palveluntuottajien osuus varhaiskasvatuksessa on kasvanut. Haasteena on riittävä tuen saanti erityistä tukea tarvitseville lapsille, jotka ovat yksityisen tuottaman varhaiskasvatuksen piirissä. Tällä hetkellä erityisen tuen tarve johtaa useimmiten lapsen hoitopaikan vaihtamiseen kunnalliseen päiväkotiin. Muutokset voivat olla erityislapselle vaikeampia kuin muille lapsille. Lapsen etu on, että erityinen tuki toteutuu yhdenvertaisesti siitä riippumatta, onko palveluntuottajana yksityinen vai kunta. Sen toteuttamiseksi on etsittävä toimivat mallit ja tehtävä tarvittavat säädösmuutokset.

PERUSOPETUS

Lastensuojelun Keskusliitto esittää huolensa siitä, että lasten oikeus saada tarvitsemaansa tukea perusopetuksessa ei toteudu yhdenvertaisesti. Kasvaneet luokkakoot vaikeuttavat ammattitaitoisten opettajien mahdollisuuksia antaa lapsille oppimiseen riittävää tukea sekä havaita lapsen vahvempi tuen

tarve. Kunnilla ei aina ole riittävästi resursseja yksilöllistä tukea tarvitsevien lasten opetuksellisen ja oppilashuollollisen tuen järjestämiseen. (Ks. OAJ:n kysely 2017 peruskoulun opettajille ja rehtoreille oppilaan tuen resursseista; Villa, Tiia & Lavikainen Elina 2015: Erityinen polku tulevaisuuteen. Selvitys koulutus- ja urapoluista henkilöiltä, joilla on ADHD tai Aspergerin oireyhtymä. Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö Otus 52/2015; Aluehallintoviraston toteuttama peruspalvelujen arviointi 2015.) Inklusio tarvitsee toteutuakseen riittävät avustaja- ja erityisopettajaresurssit luokanopettajan tueksi. Näin ei useinkaan ole, vaan erityistä tukea tarvitseva oppilas voi jäädä ilman tarvitsemaansa tukea. Muistutamme, että oikeus saada perusopetusta kuuluu sekä lapsen oikeuksiin että perusoikeuksiin ja koskee jokaista lasta yksilönä. Tuen tarve on selvitettävä ja tuki annettava oppilaan yksilöllisten tarpeiden mukaan. Kiinnitämme myös huomiota poikien heikentyneisiin oppimistuloksiin (IEA:n TIMSS-tutkimus 2015; OECD:n PISA-tutkimus 2015; VNK selvitys, Tytöt ja pojat koulussa – Miten selittää poikien heikko suoriutuminen, Pöytä, Sanni jne. 2018). Ilmiön syiden tutkimusta on tärkeää syventää, etsiä tehokkaita keinoja negatiivisen kehityksen kääntämiseksi ja toteuttaa jo annetut suositukset.

TOISEN ASTEEN KOULUTUS

Hallituksen koulutusleikkaukset ovat osuneet erityisen kipeästi ammatilliseen koulutukseen. Tämä on johtanut muun muassa henkilöstövähennyksiin, aloituspaikkojen karsimiseen ja lähiopetuksen vähentämiseen. Esitämme huolestuneita, että erityisesti lähiopetuksen määrän vähentäminen voi johtaa tukea tarvitsevien nuorten putoamiseen pois koulutuksesta. Vaarana on, että ammatillisen koulutuksen keskeyttäminen ja koulupudokkuus lisääntyvät ja ammatillisen koulutuksen saavutettavuus heikentyy. Kiinnitämme huomiota myös toisen asteen koulutukseen liittyvien opiskelumateriaalien korkeisiin hintoihin. Korkea hinta muodostuu osalle esteeksi opiskella itselleen ammatti. Ilman koulutusta jäänyt nuori on suuressa vaarassa jäädä pysyvästi työmarkkinoiden ulkopuolelle ja syrjäytyä. Kannatamme toisen asteen koulutuksen maksuttomuutta ylisukupolvista syrjäytymistä ennaltaehkäisevänä ja jokaiselle nuorelle tasavertaiset mahdollisuudet turvaavana toimenpiteenä.

Nuorisotakuun myötä kehitettiin hyviä toimintamalleja vaikeassa tilanteessa olevien nuorten auttamiseksi opiskelujen pariin tai työelämään. Esimerkiksi Ohjaamo-malli on tarjonnut hyvin tuloksin yksilöllistä ja moniammatillista tukea alle 30-vuotiaille ja on levinnyt jo valtakunnalliseksi toimintamalliksi kattaen kaikki maakunnat. (Nuorisotakuu-työryhmän loppuraportti ja suositukset jatkotoimiksi, TEM 2015; Kohtaamo-hanke.) Resursseista on kuitenkin pulaa. Haasteeksi muodostuu usein myös se, mihin tavoitettu nuori voidaan ohjata esimerkiksi kesken lukuvuoden. Merkittävä ongelma on lisäksi erityisesti tukea tarvitsevien nuorten opiskelumahdollisuuksien niukkuus: niin koulutuspaikkoja kuin koulutusaloja on liian vähän. Yhdenvertaiset mahdollisuudet opiskeluun eivät toteudu.

Kasvu ympäristön turvallisuus

Lasten ja nuorten kasvu ympäristön turvallisuuteen kohdistuvia riskejä eniten lisännyt hallituksen päätös on alkoholilain kokonaisuudistus ja siihen sisältyneet alkoholin saatavuutta helpottaneet lakimuutokset. Joka kymmenes suomalaislapsi asuu perheessä, jossa vanhempien päihteiden käyttö aiheuttaa lapsille akuutteja tai pysyviä haittoja. Alkoholin kokonaiskulutuksen kasvun vaikutukset lapsille ja lapsiperheille ovat ehdottoman kielteiset. Tehokkain tapa suojata lapsia alkoholihaitoilta on vaikuttaa universaalein

toimenpitein haittojen esiintymiseen yhteiskunnassa. Kokonaiskulutuksen kasvusta aiheutuvia ongelmia ei pystytä korjaamaan lapsi- ja perhekohtaisella lastensuojelulla tai muulla yksilöllisellä tuella. Lapsen oikeuksien komitea on jo aiemmin suositellut, että Suomen valtio tehostaa toimiaan nuorten alkoholin käytön vähentämiseksi. Tehdyt lakimuutokset uhkaavat kääntää viime vuosien suotuisan kehityksen ja sysätä nuorten päihteiden käytön jälleen kasvuun.

Kiusaamisen ja syrjinnän torjumiseksi toteutetuista toimista huolimatta syrjintäkokemukset ovat tutkimusten mukaan edelleen varsin yleisiä lasten ja nuorten arjessa. Jopa 7,3 prosenttia perusopetuksen 4. ja 5. luokkalaisista on kokenut kiusaamista vähintään kerran viikossa ja yli kolmasosa on kokenut kiusaamista lukuvuoden aikana. (Kouluterveyskysely 2017, THL) Erityisesti vähemmistöön kuulumisen altistaa lapsia ja nuoria syrjintäkokemuksille (Nuorisobarometri 2014; Oikeusministeriön selvitys vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksista eri vähemmistöryhmiin, Oikeusministeriön julkaisu 7/2016). EU:n perusoikeusviraston joulukuussa julkistetun tutkimuksen mukaan Suomi on yksi syrjivimpiä EU-maita, ja täällä esiintyi myös paljon vihapuhetta ja häirintää (*EU-MIDIS II. Second European Union Minorities and Discrimination Survey. European Union Agency for Fundamental Rights 2017*)

Lasten kasvuympäristössä on tapahtunut myös myönteisiä muutoksia. Lastensuojelun Keskusliiton selvityksen mukaan suomalaisten asenteet lapsiin kohdistuvaa kuritusväkivaltaa kohtaan ovat muuttuneet entistä kielteisemmäksi. (Sauli Hyvärinen: Piiskasta jäähyenkkiin - Suomalaisten kasvatustasenteet ja kuritusväkivallan käyttö 2017) Vastaajista 81% ei hyväksy lapsen ruumiillista kuritusta kasvatustapauksissa. Myös henkiseen väkivaltaan suhtaudutaan kasvatustapauksissa torjuvasti. Erityisen kielteiset asenteet lasten kaltoinkohtelua kohtaan on lasten vanhemmilla. Vanhemmat viettävät myös aiempaa enemmän aikaa lasten kanssa. Täysin väkivallattoman kasvatuksen on oltava tavoitteena, mutta siihen on vielä matkaa. Kielteisistä asenteista huolimatta edelleen lähes puolet vanhemmista kertoo käyttäneensä jotain kuritusväkivallan muotoa lastensa kasvatuksessa. Vanhemmat tarvitsevat tukea ja tietoa siitä, miten kohdata lapsen kasvatuksesta aiheutuvat arjen paineet lasta ymmärtäen ja keskustellen.

Terveys ja hyvinvointi

SAIRAAT JA VAMMAISET LAPSET

Valtiontalouden sopeutustoimien yhteisvaikutukset sairaiden tai vammaisten lasten perheiden talouteen ovat jääneet ennakoimatta ja arvioimatta. Sosiaaliturvan ja perhe-etuksien leikkausten sekä sote-asiakasmaksujen korotusten kokonaisuus on merkittävä. Lapsiperheiden sairaskuluille olisi tärkeää saada yksi yhtenäinen maksukatto, jotta kulujen kokonaisuus ei muodostu kohtuuttomaksi.

Samanaikaisesti vammaisten lasten avustajapalvelujen ja luokkamuotoisen erityisopetuksen saatavuus kouluissa on vähentynyt. (Kuntaliiton Kouluikkunan vuosiraportti 2016, OAJ:n kannanotto 26.4.2017), ja sen myötä lapsen kouluarki verottaa yhä enemmän perheiden voimavaroja. Eri paikkakuntien välillä on tällä hetkellä huomattavan suuria eroja vammaisten lasten ja heidän perheidensä tarvitsemien erityis- ja yleispalveluiden saamisessa ja laadussa. Useat erityislasten perheet ovat tuoneet esille, etteivät saa ajoissa yksilöllisten tarpeidensa mukaisia tukipalveluita. Tarjolla olevat palvelut eivät myöskään aina vastaa lasten

ja heidän perheidensä tarpeita, eikä lapsia ja perheitä kuulla riittävästi palveluita suunniteltaessa. (Ylen kysely 17.5.2018)

Luonnos laiksi vammaisuuden perusteella järjestettävistä erityispalveluista oli lausuntokierroksella kesällä 2017. LSKL pitää valitettavana, että lain valmistelussa ei oltu tehty kattavaa ja riittävää lapsivaikutusten arviointia. Kaiken kaikkiaan lain valmistelussa tulee kautta linjan ja kokonaisuudessaan ottaa selkeämmin ja vahvemmin lähtökohdaksi lapsen etu kaikissa lapsiin liittyvissä asioissa. Lasten henkilökohtaisen avun saamisen kannalta oli ongelmallista, että VALAS lainsäädäntöluonnokseen oli jätetty voimavaraedellytys palvelun saamisen ehdoksi sekä myös määrittely ”Jos avun ja avustamisen tarve perustuu pääasiassa hoivaan, hoitoon ja valvontaan, olisi siihen vastattava muulla tavoin kuin henkilökohtaisella avulla”. Nämä kaksi em. ehtoa ovat keskeisesti vaikuttaneet siihen, että vammaisten lasten on ollut vaikea saada heille kuuluvaa henkilökohtaista apua.

Keskusliitto nostaa myös esille tarpeen toteuttaa Valtakunnalliselta sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunnan ETENE:n 2016 ilmaiseman kannan mukainen lakimuutos, että intersukupuolisten lasten kirurgisesta sukupuoliominaisuuksien muokkauksesta pidättäytyttäisiin siihen saakka, kunnes lapsi tai nuori pystyy itse ottamaan kantaa asiaan.

Eduskunnan käsittelyssä oleva sosiaali- ja terveydenhuollon rakenneuudistus mullistaa toteutuessaan lasten ja perheiden palveluja. Suhtaudumme kriittisesti sote-uudistuksen valinnanvapausmalliin, sillä se uhkaa integraation sijasta luoda uusia raja-aitoja ja monimutkaistaa yhteistyötä sekä heikentää edellytyksiä reagoida tuen tarpeisiin nopeasti perustason palveluissa. Erityisen tuen tarpeessa olevien lasten kannalta sote-uudistus sisältää huomattavia riskejä, jotka ovat suurelta osin kartoittamatta. Vähimmäistoimenpide riskien välttämiseksi on uudistuksen jaksottaminen niin, että mahdolliset ongelmat ehditään havaita ja korjata ennen kuin ne uhkaavat koko järjestelmää. Neuvolapalvelut on myös rajattava valinnanvapauden ulkopuolelle. Lastensuojelupalvelut kaipaavat tarkempaa määrittelyä, missä määrin ne kuuluvat asiakassetelin piiriin. Lapsen edun ensisijaisuus on lisäksi kirjattava palvelutuottajan valintaa koskevaan pykälään, kun palveluja tuotetaan alaikäiselle.

Perhe, vapaa-aika ja osallisuus

PERHEVAPAAT

Hallitus ei ole onnistunut uudistamaan suomalaista perhevapaamallia eikä ole aikeissa toteuttaa uudistusta kautensa aikana. Suomi tarvitsee joustavamman, työn ja perheen yhdistämistä helpottavan, lasten ja perheiden näkökulmasta arjen sujuvuutta lisäävän perhevapaauudistuksen. Uudistuksen lykkääminen tai kustannusneutraalien ratkaisujen etsiminen ei ole ollut perusteltua tilanteessa, jossa syntyvyys laskee rajusti ja väestörakenne edelleen vinoutuu.

Suomen nykyinen perhevapaamalli on Pohjoismaiden jäykin ja korvaustasoltaan alhaisin. Perhevapaauudistusta tarvitaan helpottamaan työn ja perheen yhdistämistä ja edistämään tasavertaista vanhemmuutta. Uudistus tulee toteuttaa lasten edun parhaan mahdollisen toteutumisen näkökulmasta, ei

työmarkkinoiden tai kansantalouden näkökulmasta. Perheiden hyvinvointia, syntyvyyttä ja työllisyyttä tukeva perhevapaajärjestelmä voidaan nähdä myös investointina, joka hyödyttää koko yhteiskuntaa. Uudistuksen pitää lisätä joustavuutta perheen ja työn yhdistämisessä ja huomioida perheiden yhdenvertainen kohtelu sekä erilaiset perhemuodot ja elämäntilanteet. Samalla uudistuksessa on huolehdittava, että lapsi tai kumpikaan vanhemmista ei joudu heikompaan asemaan kuin nykyisin.

LAPSENHUOLTOLAKI

Esitys uudeksi lapsenhuoltolaiksi vahvistaisi LSKL:n näkemyksen mukaan lapsen oikeuksia ja asemaa perheympäristössä. Lakiesityksessä on uusia säännöksiä muun muassa huoltajien velvollisuudesta suojella lasta väkivallalta, vaalia lapselle läheisiä ihmissuhteita ja myötävaikuttaa tapaamisoikeuden toteutumiseen. Uusia säännöksiä on tulossa muun muassa eroperheiden lasten vuoroasumiseen sekä lapsen oikeuteen tavata hänelle erityisen läheistä henkilöä. Lakiin ehdotetaan useita muutoksia, joiden tavoitteena on vahvistaa lapsen oikeutta saada äänensä kuuluville ja osallistua häntä koskevien asioiden käsittelyyn. Oikeudenkäyntimenettelyn nopeuttamiseksi ehdotetaan, että laissa säädettäisiin velvollisuudesta käsitellä lapsen huoltoja ja tapaamisoikeutta koskeva asia joutuisasti ja järjestää istunto ilman aiheetonta viivytystä. Lastensuojelun Keskusliitto kuitenkin suosittelee ministeriöiden hallinnonalat yhdistävää lainvalmistelua, jotta lapsen etu erilaisissa lapsenhuoltolain soveltamisalaa kuuluvissa tilanteissa voitaisiin tosiasiallisesti saavuttaa. Hallituksen esityksessä ehdotettiin ainoastaan Oikeusministeriön hallinnon alaan kuuluvia toimia, vaikka lainvalmistelun kuluessa nousi selkeästi esiin tarve muuttaa myös palveluja ja etuuksia koskevaa lainsäädäntöä.

PERHEENYHDISTÄMINEN

Perheenyhdistäminen on muodostunut erittäin haastavaksi kansainvälistä suojelua saaneiden kohdalla. Suomen lähetystöverkoston harventamisen vuoksi jo hakemuksen jättäminen on hankalaa, ja lisäksi päätös on usein kielteinen. Lapsen oikeus elää perheessä on perustavaa laatua oleva oikeus. Perhe-elämän kunnioituksen suoja voidaan johtaa YK:n sopimuksista ja Euroopan ihmisoikeussopimuksesta. Lastensuojelun Keskusliitto katsoo, että nykyinen ilman huoltajaa tulleiden lasten perheenyhdistämisiä koskeva lainsäädäntö on vastoin lapsen oikeuksia ja kyseenalainen myös suhteessa perustuslain 19.3 §:ään. Vanhasen hallituksen aikana tehtiin useita kiristyksiä perheenyhdistämiseen, jotka tulivat voimaan elokuussa 2010. Vuonna 2012 voimaan astunut muutos, jonka mukaan Suomessa oleva perheenjäsen ei enää voinut jättää hakemusta, vaan se piti tehdä ulkomailla, vaikeutti oleellisesti perheenyhdistämistä. Kansainvälistä suojelua saaneiden perhesidehakemusten määrä romahti parissa vuodessa neljännekseen aiemmasta tasosta. Erityisen vaikeaksi perheenjäsenten saaminen Suomeen tuli ilman huoltajaansa tulleille lapsille: vuonna 2013 tehtiin vain yksi positiivinen päätös huoltajalle ja 156 kielteistä päätöstä. Vuonna 2014 onnistui peräti 33 Suomessa olevan lapsen huoltajaa jättämään hakemuksensa ulkomailla, ja heistä 10 myös sai myönteisen päätöksen.

Ulkomaalaislain kiristyksistä, hallinnollisista muutoksista ja lähetystöjen lakkauttamisesta johtuen pakolaisten perheenyhdistäminen oli vaikeaa jo tämän hallituskauden alkaessa. Tästä huolimatta perheenyhdistämistä vaikeutettiin edelleen ja vuonna 2016 (HE 43/2016 vp) perheenyhdistämisen ehdoksi lisättiin toimeentulo vaatimus myös kansainvälistä suojelua saavien osalta (ns. toissijaista suojelua saaville

subsidiary protection välittömästi ja pakolaisaseman saaneille kolmen kuukauden jälkeen). Nyt myös ilman huoltajaa tulleiden lasten tulisi pystyä elättämään vanhempansa saadakseen heidät Suomeen. Ajatus siitä, että vastikään maahan tullut lapsi tai nuori elättäisi vanhempansa, on kestämätön. Lastensuojelun Keskusliiton mukaan perheenyhdistämissäännökset on korjattava kiireellisesti lapsen oikeuksia kunnioittaviksi.

Yhteiskunnan tarjoama tuki ja suojelu

SIJAISHUOLTO

Lastensuojelulakia muutettiin vuoden 2012 alusta siten, että lastensuojelun laitoshoidon järjestetään vain, jos lapsen sijaishuoltoa ei voida järjestää lapsen edun mukaisesti riittävien tukitoimien avulla perhehoidossa tai muualla. Muutoksen tavoitteena on siirtää sijaishuollon painopistettä laitoshuollosta perhehoitoon sekä nostaa perhehoidon laatua. Samassa yhteydessä perhehoitajan palkkiota nostettiin merkittävästi sekä vahvistettiin ennakkovalmennusta sekä muita perhehoidon tukitoimia. Kuluvalle hallituskaudella (2015-2019) perhehoitajien jaksamista on tuettu vapaa- ja sijaishoitajärjestelyjä kehittämällä. Perhehoidon toimintamallien kehittäminen ja perhehoidon käytäntöjen yhdenmukaistaminen on asetettu tavoitteeksi.

Lastensuojelun Keskusliitto pitää tehtyä painopistevalintaa perusteltuna, mutta tahtoo korostaa, että sijaishuollon kokonaisvaltaiseen kehittämiseen ei ole kiinnitetty riittävästi huomiota. **Yksityisten lastensuojelupalvelujen kasvanut määrä edellyttää riipeitä toimia selkeiden laatukriteerien laatisemiseksi.** Sijaishuollon kenttä on pirstaleinen, eikä Suomessa ei ole saatavilla keskitetysti perustietoa sijaishuoltopaikoista, niiden toiminnasta tai toiminnan laadusta. Sijaishuollossa olevien lasten kuulemisessa ja mielipiteen selvittämisessä on selviä puutteita. Käytännöt sijaishuollon tarpeen arvioinnissa sekä sijaishuoltomuotoa ja -paikkaa koskevissa valinnoissa vaihtelevat alueellisesti. Myös perheiden jälleenyhdistämisen sekä perhetyön ja -kuntoutuksen käytännöt vaihtelevat alueellisesti.

LASTENSUOJELUN VAIKEUTUNUT TILANNE

Lastensuojelun Keskusliitto kantaa huolta lastensuojelun resursseista. Keskusliitto on tehnyt yhdessä Talentian kanssa kevään 2018 aikana lastensuojelun tilannetta kartoittavan selvityksen, jonka loppuraportti julkaistaan elokuun 2018 lopulla. Kyselyn vastaajina oli lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä, sosiaalihoitajia ja perhetyöntekijöitä

Kyselyn mukaan työpaineita ja riittämättömyyden tunnetta paljon tai erittäin paljon työssään koki noin 80 % vastanneista. Lastensuojelutyötä tekevästä 70 % on miettinyt työpaikan tai alan vaihtoa pääasiassa liiallisen työn kuormittavuuden vuoksi. Työpaineiden taustalla olivat paitsi liian suuret asiakasmäärät, myös työn huono organisointi ja työnjakoon liittyvät epäselvyydet. Työntekijöiden voimakas vaihtuvuus kuormittaa myös lastensuojelutyötä.

Avuksi työpaineiden keventämiseen vastaajat kannattivat lastensuojeluun sitovaa mitoitusta: lastensuojelun sosiaalityöhön sitä kannatti 83 % ja lastensuojelun 66 % vastaajista. **Sopiva asiakasmäärä sosiaalityöntekijöiden mukaan olisi 21–30 lasta sosiaalityöntekijää kohden. Ratkaisuna työpaineisiin ja riittämättömyyden tunteisiin nähtiin paitsi resursointi, myös hyvin organisoitu työ, työn rajaaminen ja työparityöskentely. Kyselyn tulokset on saatettu myös hallitusryhmien tietoon, mutta hallitus on päättänyt olla rajaamatta lastensuojelun asiakasmääriä sitovasti.**

Kyselyn mukaan lasten ennaltaehkäisevä huomioiminen aikuisten palveluissa, kuten päihde- ja mielenterveyspalveluissa, on viime vuosina heikentynyt ja se nähtiin riittämättömänä (n. 90% vastaajista). Myös resurssien puute lastensuojelun avohuollossa on hälyttävä. Vammaiset lapset eivät edelleenkään aina saa tarvitsemiansa palveluja ilman lastensuojelun asiakkuutta. Lapsen kuntoutumista tukevia hoito- ja terapiapalveluita on tarjolla aivan liian vähän.

Myönteistä kehitystä on tapahtunut kotipalvelussa, jota on nyt aiempaa paremmin saatavilla. Lastensuojeluilmoitusten ja kiireellisten sijoitusten lisääntyminen kertoo kuitenkin siitä, että emme ole lainsäädäntömuutoksilla pystyneet vaikuttamaan siihen, että lapsiperheiden parissa toimivat ammattilaiset yhdistäisivät voimavaransa perheiden ongelmien ratkaisemiseksi ennen viimesijaisten toimenpiteiden käyttöä. Lastensuojelun suurin asiakasmäärän kasvu kohdistuu teini-ikäisten perheisiin, joiden arkeen kotipalvelu ei ole se apu, jota ensisijaisesti tarvitaan. Teini-ikäisten perheitä auttavien ennaltaehkäisevien palvelujen kehittämiseen ja saatavuuteen on kiinnitettävä erityistä huomiota.

Viittaamme myös Kuntaliiton alkuvuodesta julkaistun kyselyn tuloksiin. Kyselyn mukaan lastensuojelun tilanne on vaikeutunut ja lasten tarvitsemien palvelujen saatavuus on heikentynyt. Erityisesti huolta on lasten mielenterveyspalveluissa ja lastensuojelun resursseista. Kolmannes lastensuojelun järjestäjäorganisaatioista arvioi sijoittavansa usein lapsia kodin ulkopuoliseen sijoitukseen siksi, että lapsen mielenterveyspalvelut eivät ole järjestyneet. Ongelman mittakaavaa kuvaa se, että vajaa puolet suomalaisista asuu kunnissa, joissa näin tapahtuu. Myönteistä kehitystä oli lastensuojelun kehittyminen moniammatilliseen suuntaan, minkä arvioitiin vähentävän kuormitusta.

Hyväksyessään uudistetun sosiaalihuoltolain, eduskunta edellytti, että hallitus seuraa sosiaalihuoltolain kokonaisuudistuksen toimeenpanossa sosiaalihuollon painopisteen siirtymistä ennalta ehkäiseviin palveluihin ja erityisesti kotipalvelujen laadun ja saatavuuden toteutumista sekä uudistuksen kustannusvaikutuksia ja vaikuttavuutta (Eduskunnan vastaus 195/2014 vp hallituksen esityksestä 164/2014 vp). Lastensuojelun Keskusliitto huomauttaa, ettei sosiaalihuoltolain toimeenpanon vaikutusten seuranta lasten ja lapsiperheiden palveluiden osalta ole tehty. Onko kyseinen arviointi suunnitteilla ja jos on, niin milloin se on tarkoitus toteuttaa?

LAPSET MAAHANMUUTTAJINA JA TURVAPAIKANHAKIJOINA

Hallituskauden alussa saapui aiempiin vuosiin verrattuna suuri määrä yksintulleita alaikäisiä turvapaikanhakijoita. Se aiheutti haasteita palvelujärjestelmälle, muun muassa riittävän kokeneiden edustajien osalta. Kokeneiden edustajien riittämättömyyden ohella myös vastaanoton järjestelyt muodostuivat haasteeksi. Vastaanottoyksiköitä jouduttiin avaamaan hyvin nopeasti, jolloin osaamista

alikäisten turvapaikanhakijoiden kohtaamiseen ei ollut riittävästi. Kun yksiköitä jouduttiin vuosina 2016-2017 lakkauttamaan hakijamäärien romahdettua, monet lapset ja nuoret joutuivat vaihtamaan yksikköä ja paikkakuntaa moneen kertaan, viimeistään oleskeluluvan saatuaan.

Turvapaikkapäätösten laatuun on myös kiinnitettävä edelleen huomiota. Hakemusruuhkan 2015-2016 aikana palkattujen uusien työntekijöiden kokemattomuus on näkynyt päätösten laadussa. Jos ensimmäisen päätöksen pohjana olevat kuulemiset on tehty huonosti ja aineisto on jäänyt vajaaksi, hakemuskäsittelyn puutteita on ollut vaikea korjata seuraavassa asteessa. Tilannetta on pahentanut, että myös oikeusavustajien joukossa on ollut paljon kokemattomuutta. Lakimuutoksella oikeusavun saantia rajoitettiin ja oikeusavun laatu myös heikkeni, jolloin yhä harvempi hakija sai asiaan perehtyneen lakimiehen apua. Päätösten heikko laatu näkyy myös siinä, että KHO on palauttanut päätöksiä, myös lapsia koskevissa asioissa, maahanmuuttovirastoon uudelleen käsiteltäväksi.

Huolena on myös oleskeluluvan saaneiden nuorten kotoutuminen tilanteessa, jossa jatkoluvat myönnetään hyvin lyhyeksi ajaksi kerrallaan, erityisesti Ulkomaalaislain 52§ mukaan oleskeluluvan saaneiden kohdalla. Kyseisiä oleskelulupia koskevien jatkolupien kohdalla viranomaistulkinta on tiukentunut merkittävästi tämän hallituskauden aikana, vaikka lainsäädäntö ei ole muuttunut. (Järjestöjen selvitys 4.4.2018 ja Maahanmuuttoviraston antamat tiedot. Laaja tutkimustieto puuttuu.) Lyhyet luvat vaikeuttavat nuoren mahdollisuuksia opiskella sekä muutoin suunnitella ja rakentaa tulevaisuuttaan ja näin integroitua yhteiskuntaamme. Nuoren ihmisen kohdalla hukkaan heitettyt vuodet kostautuvat ja kasvattavat syrjäytymisriskiä. Yhteiskunnan on annettava näille nuorille mahdollisuus kotoutua.